

Şili’de sevinç, Türkiye’de hüzün¹

Dr. Nejat TAMZOK

Maden Yüksek Mühendisi

Şili’nin Copiapó şehrine 45 kilometre uzaklıktaki San Jose Altın-Bakır Madeni’nde 5 Ağustos 2010 günü ve sonrasında yaşananlar, bir televizyon gösterisi formatında kamuoyuna sunuldu ve tüketildi.

Maden ocağında göçük olmuş ve 33 madenci yerin 680 metre altında mahsur kalmıştı. Buraya kadar olan kısmıyla, madencilik dünyasında sıkça duyduğumuz kaza haberlerinden birine benziyordu. Ama kazadan 17 gün sonra olağan dışı bir şey oldu. Madendeki sığınağa indirilen sondaj makinası tekrar yukarı çekildiğinde, kimse gözlerine inanamadı. Cihazın ucuna iliştirilen notta “Hepimiz sığınaktayız, durumumuz iyi...” yazıyordu. Ve gösteri başladı.

Maden işçileri, neredeyse tüm ayrıntıları bütün Dünya tarafından naklen izlenen 69 günün sonunda, madencilik sektöründe daha önce benzeri görülmemiş bir yöntemle; 71 santimetre çapındaki kurtarma kuyusuna indirilen çelik kapsülle yerin 680 metre altından tek tek yeryüzüne çıkarıldılar. Ekran başındaki seyirci mutlu sondan memnundu.

Kazalar kader değil

Bu arada, maden ocağının sahibi San Esteban Şirketi’nin iş güvenliği ve sağlığı konusunda kabarık bir sabikasının olduğu detayı üzerinde kimse fazla durmadı.

Şirket, iş güvenliği konusundaki ihlalleri nedeniyle daha önce 42 defa cezaya çarptırılmıştı. 2006 yılında yaşanan ölümlü kaza sonrasında ocak kapatılmış, tekrar faaliyete ancak 2008 yılında geçebilmişti. Şili Hükümeti, firmayı ocak tahkimatlarını sağlamlaştırması konusunda defalarca uyarılmış, buna karşın ekonomik gerekçelerle herhangi bir önlem alınmayarak tahkimat dayanımları olduğu gibi bırakılmıştı.

Dolayısıyla, Şili kazası tesadüf ya da kader değildi.

Aslında, maden kazaları hiçbir zaman da kader olmamıştır.

Maden kazaları kader olmadığı gibi madenciler de genellikle San Jose maden işçileri kadar şanslı olmamışlardır. Özellikle kömür madenciliğinin tarihi acılarla doludur. Ölüm hiç eksik olmamıştır: 10 Mart 1906’da Fransa’nın Courrieres Kömür Ocağı’ndaki toz patlamasında yaşamını yitiren madenci sayısı 1099’dur. 15 Aralık 1914’de Japonya’nın Kyushu Kömür Ocağı’nda 687, 14 Kasım 1913’de Galler’deki Senghenydd Kömür Ocağı’nda 438, 26 Nisan 1942’de Çin’in Honkeiko Kömür Ocağı’nda 1549, 27 Aralık 1975’de Hindistan’ın Chasnala Kömür Ocağı’nda 372 madenci yaşamını yitirmiştir. Tüm bu kazaların nedenleri açıkça belirlenmiş, önlenebilir oldukları anlaşılmıştır. Hiçbiri kader değildir.

¹ Bu makale, 7 Aralık 2010 tarihli Cumhuriyet Enerji Dergisi’nde (Sayı:20, s.13) yayınlanmıştır.

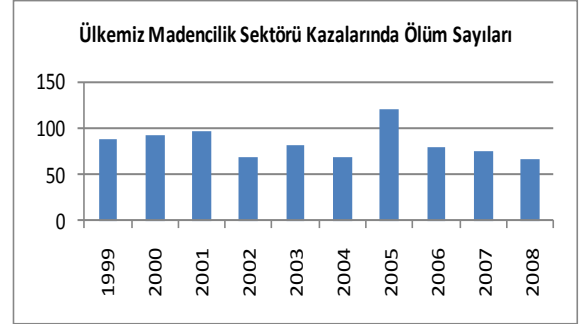
3 Mart 1992'de Zonguldak Kozlu Kömür Ocağı'nda 263 maden işçisinin yaşamını yitirdiği gaz ve toz patlaması da kader değildir, 17 Mayıs 2010 tarihinde Zonguldak-Karadon'da yaşanan ve 30 madencinin yaşamını yitirdiği kaza da.

Karadon'da yaşanan maden kazasında ikisi mühendis toplam 30 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir. Kazanın üzerinden yaklaşık altı ay geçmesine karşın hayatını kaybeden 2 işçiye hala ulaşılammıştır. Copiapó'da yaşanan sevinç Karadon'a kısmet olmamıştır.

Ülkemizde kazalar hız kesmiyor

Ülkemiz madenciliğinde iş kazası istatistikleri, madencilik bakımından gelişmiş pek çok ülkeye kıyasla dramatik boyutlardadır. 1999-2008 arasındaki 10 yıllık dönemde ülkemizde meydana gelen iş kazalarında ölen her 100 kişiden 8'i ve iş göremez hale gelen her 100 kişiden 20'si madencilik endüstrisinde çalışmaktadır. Söz konusu dönemde, bu endüstride yaşamını kaybedenlerin sayısı 820 ve sürekli iş göremez hale gelenlerin sayısı ise 4 bin 62'dir. Sadece kömür sektöründe bu sayılar, sırasıyla 499 ve 3 bin 695'dir.

Özellikle son yıllarda, gerek madencilik üretimi gerekse iş sağlığı ve güvenliği alanında yasal, yönetsel ve teknolojik gelişmelerin tüm Dünya'da hız kazandığı, bu gelişmelere koşut olarak kaza istatistiklerinin de pek çok ülkede olumlu yönde geliştiği gözlenmektedir. Böyle bir dönemde, ülkemiz madencilik endüstrisinde ise iş güvenliği alanında hala ciddi bir yol alınamamış olması dikkat çekicidir.

Ülkemiz madencilik sektöründeki kaza istatistikleri incelendiğinde; kaza, kaza sonucu ölüm ya da iş göremezlik sayılarının küçük ölçekli kurumsallaşmamış işletmelerde çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge: Son on yılda çok ölümlü maden kazaları

Tarih	Yer	Maden	Ölü Sayısı	İşin Yürütücüsü
7 Temmuz 2010	Edirne-Keşan	Kömür	3	Özel firma
17 Mayıs 2010	Zonguldak-Karadon	Kömür	30	Kamu kurumu adına yüklenici firma
23 Şubat 2010	Balıkesir-Dursunbey	Kömür	13	Özel firma
10 Aralık 2009	Bursa-Mustafakemalpaşa	Kömür	19	Özel firma
27 Mayıs 2007	Konya-Beyşehir	Mermer	3	Özel firma
24 Şubat 2007	Balıkesir-Dursunbey	Kömür	3	Özel firma
2 Haziran 2006	Balıkesir-Dursunbey	Kömür	17	Özel firma
21 Nisan 2005	Kütahya-Gediz	Kömür	18	Özelleştirme kapsamında kamu iştiraki
8 Eylül 2004	Kastamonu-Küre	Bakır	19	Özel firma adına yüklenici firma
9 Ağustos 2004	Çorum-Bayat	Kömür	3	Özel firma
22 Kasım 2003	Karaman-Ermenek	Kömür	10	Kamu kurumu adına yüklenici firma
8 Ağustos 2003	Erzurum-Aşkale	Kömür	8	Kamu kurumu adına yüklenici firma
1 Şubat 2003	İstanbul-Sultançiftliği	Taşocağı	4	Özel firma

Kurumsal kültür

Madencilik endüstrisinde “kurumsal kültür”, diğer pek çok endüstriden farklı olarak son derece belirleyici bir unsur durumundadır. Ülke ekonomileri bakımından büyük önem taşıyan madencilik endüstrisini, diğer herhangi bir ekonomik sektörden farklı kılan temel özellikler bulunmaktadır. Söz konusu özellikler, bu endüstride uzun birikim ve deneyime, güçlü finansal yapılara sahip büyük ölçekli kuruluşları gerektirmektedir. Genel olarak madencilik endüstrisinin doğası; etkin, verimli ve güvenli madencilik faaliyetlerinin, uzun kurumsal geçmişe sahip kuruluşlar tarafından yapılabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu gerçek, özellikle madencilik endüstrisi bakımından gelişmiş ülkelerde kolaylıkla izlenebilmektedir.

Kurumsal kültürün en fazla etkilediği alanlardan biri de iş sağlığı ve güvenliğine ilişkindir. Endüstrinin kaza istatistikleri incelendiğinde köklü madencilik kuruluşlarında meydana gelen iş kazalarının endüstri ortalamalarının son derece altında seyrettiği görülmektedir.

Bununla beraber, küçük ölçekli kurumsallaşmamış işletmelerde ya da taşeron dediğimiz ve asıl işletmeci adına geçici iş yapan firmalarda ise ölüm ya da yaralanma ile sonuçlanan kazaların her yıl giderek arttığı görülmektedir.

Dolayısıyla; küçük ölçekli üretim yapan ve eski teknoloji ile emek yoğun/verimsiz çalışan işletmelerin geliştirilmesine ya da kapatılmasına ve taşeron uygulamasından vazgeçilmesine yönelik politikaların iş kazalarının önlenmesinde etkili olacağı açıktır.

Bu bakımdan; esnek ve kurlsız çalışmayı, işçiyi başka işverene kiralamayı, taşeronlaştırmayı yasal hale getiren, kaçak işçiliği özendirilen düzenlemeler yerine, uluslararası sözleşme, standart ve normları dikkate alan ve endüstrinin tüm taraflarının katkı verdiği çağdaş bir “İş Mevzuatı” zaman kaybedilmeden geliştirilmeli, iş sağlığı ve güvenliği alanında akılcı ve etkili stratejiler ortaya konulmalıdır.

Ülkemiz kömür endüstrisinde, kökenleri 1935 yılında kurulan Etibank’a, hatta 19. Yüzyılın başlarından beri Zonguldak’ta sürdürülmekte olan kömür madenciliğine dayanan, dolayısıyla 150 yılı aşkın bir geçmişin birikim ve deneyimine sahip kurumsal yapılar mevcuttur. Bugüne kadar uygulanan hatalı yapılandırma modelleriyle bir ölçüde aşındırılan söz konusu birikim ve deneyim bu kuruluşların en güçlü yanları olarak hala ortada durmaktadır.

Daha gelişmiş bir kömür endüstrisinin, söz konusu kurumsal yapıların ortadan kaldırılmasıyla kurulabileceği tezi, şüphesiz son derece akıl dışı bir düşüncenin ürünüdür. Gerçekte; bir yandan etkin ve verimli çalışan diğer yandan sıfır kaza hedefine ulaşmış bir kömür endüstrisinin, mevcut olan bu birikim ve deneyim temelinde inşa edilmesi en akılcı yol olacaktır.

Dr. Nejat TAMZOK
29 Kasım 2010, Ankara